

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İNGİLİZLERİN PSİKOLOJİK BİR HAREKÂTI: SAHTE 'TANİN' NÜSHALARI

Yrd. Doç. Dr. Umut KARABULUT*

Özet

Türk ordusu Filistin Cephesi'nde, Birinci Dünya Savaşındaki en önemli mücadelelerden birini vermiştir. İngiltere ile uzun yıllar süren savaş esnasında yalnız cephede değil, cephe gerisinde de birçok faaliyet yaşanmıştır ve bunların savaş üzerinde birtakım etkileri olmuştur. Cephe gerisindeki faaliyetlerini etkin bir şekilde sürdüren İngilizler, bunların bir tanesinde sahte Tanin nüshaları basarak Türk ordusuna dağıtmışlardır.

Sahte Tanin gazeteleri, Türk tarafının eline geçmiş ve başkent İstanbul'a ulaşmıştır. İngilizlerin bu faaliyetini Türk kamuoyuna duyurma işini, taklit edilen Tanin gazetesi üstlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tanin, Filistin Cephesi, Kanal Harekâtı, İngiltere, İttihat ve Terakki

Abstract

A Psychological Campaign of Britain During the First World War : Forged Copies of Tanin

Turkish army at the Palestine front engaged into the one of the most important campaigns of the First World War. During the long-long lasting fighting with the Britain not only in the front line but also in the hinterland witnessed several activities which had certain consequences on the war. In one of these hinterland activities, Britain had published and distributed forged Tanin newspaper within the Turkish army.

* Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Turkish army officials got hold of these forged Tanin newspaper and sent them to Istanbul. The task of publicizing this act of Britain was assumed by forged Tanin newspaper itself.

Key Words: *Tanin, Palestine Front, Canal Campaign, Britain, Committee Union and Progress*

Giriş

Birinci Dünya Savaşı yıllarında psikolojik harekâtlar bahsi açıldığında, Türkiye’de ilk akla gelen Arabistanlı Lawrence’dır. Arapları kandırıp Türklere karşı savaşmalarına yol açan bir İngiliz casusu olan Lawrence’in faaliyetleri sonucu Araplar, Türkleri “arkadan vurmuşlar!” ve Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’nda aldığı mağlubiyete etki etmişlerdir. Elbette ki Lawrence ile ilgili bir değerlendirme sadece bu tür tarih yazımlarına bağlı kalarak yapılamaz. Bölgede henüz Lawrence’nin etkinliği hissedilmeden de Araplarla Türklerin iyi ilişkiler içerisinde olmadıkları muhakkaktır. Lawrence, Arap dünyasının geldiği noktayı çok iyi tahlil etmiş ve onların istek ve beklentilerini çok iyi kullanmış bir kişidir.

Bununla birlikte İngilizlerin Arap Cephelerinde kullandığı psikolojik unsurlar, Lawrence türünden ajanların siyasi propaganda faaliyetleriyle sınırlı değildir. Sahip olduğu teknoloji sayesinde İngilizler, Türkler ordusu üzerinde de birtakım psikolojik etkiler yaratmak istemişlerdir. Bunun için sahte gazete nüshaları basarak, Filistin Cephesindeki Osmanlı askerlerine havadan uçak yoluyla dağıtmışlardır. Bu gazetelerin içeriğinde elbette Osmanlı Devleti ve müttefiki Almanya’yla ilgili olumsuz haberler vardır.

Bu araştırmanın temel konusu, İngilizlerin psikolojik harp unsuru olarak sahte Tanin gazetesi basması ve Osmanlı ordusuna dağıtması olacaktır. İngilizlerin bu gazeteleri ne şekilde bastıkları ve dağıttıkları, haber içeriğinde hangi konulardan bahsedip hangi kaynakları kullandıkları ve bu gazetelerin Osmanlı askerleri üzerinde yarattığı etki tartışılacaktır. Çalışmada, sahte Tanin nüshalarını haber veren *Tanin* gazetesinin dışında, konuyla ilgili olabilecek anılar ve araştırma eserlerden de yararlanılmıştır. Sahte gazete olayının Osmanlı arşivlerinde veya başka bir kaynakta yer bulmaması, çalışmadaki değerlendirmenin *Tanin* gazetesinin verdiği haberlere dayalı bir şekilde sunulmasına yol açmıştır.

İngilizlerin Sahte Tanin Nüshaları Basması

İngilizlerin Türk ordusuna dağıtmak amacıyla kopya ettiği gazete *Tanin*’dir. Bu psikolojik harekât için İngilizlerin *Tanin* gazetesini seçmesi, *Tanin*’in tirajı veya bilinirliğinden çok hükümete yakınlığıyla ilgilidir.

Tanin, iktidarda olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı bir yayın organıdır ve başyazarı, ünlü İttihatçı Hüseyin Cahit Yalçın'dır.¹ İngilizler, yarı-resmi bir yayın organı durumundaki *Tanin*'i taklit ederek, haberlerin şüphe götürmeyecek doğrulukta olduğu izlenimini yaratmak istemişlerdir. Peki, İngilizler böyle bir yola niçin başvurdular. Amaç, gerçek dışı haberler yayarak Türkleri yıpratmak mıydı? Yoksa Osmanlı aleyhine gerçekleşen bir takım gelişmeleri Türk ordusuna duyurup moralleri mi bozmak istemişlerdi? Gazetede haberlerin içeriğine bakacak olursak her ikisinin de amaçlanmış olduğu görülür. Sahte gazetelerde yer alan detaylara aşağıda yer verilecek olmakla birlikte *Tanin* nüshalarında hem İngiliz uydurması haberlerin, hem de Osmanlı ve Almanya aleyhine gelişen bir takım haberlerin yer aldığı söylenebilir. Ayrıca, sahte *Tanin* nüshalarının çokluğu, duyurulmak istenen birden çok olumsuz gelişme olduğunu düşündürülebilir. Böylelikle İngilizler, psikolojik harekâtı daha güçlü kılmayı amaçlamışlardır.

Sahte gazetelerin yapılıp dağıtıldığı tarihler de İngilizlerin amacı hakkında fikir verici olabilir. Bu tarihlerde, Osmanlı Devleti aleyhine gerçekleşmiş ne gibi olumsuzlukların Türk ordusuna duyurulmak istendiğiyle ilgili bilgi sağlanabilir. *Tanin* gazetesi, sahte nüshalardan ne vesileyle ve hangi tarihte haberdar olduğundan bahsetmiyor. Ancak ele geçen gazetelerden en geç tarihli olanın 1 Ocak 1918 olduğu ve *Tanin*'in de okuyucularını bu gelişmeden Mayıs ayı başında haberdar ettiği düşünülürse sahte nüshaların bu iki tarihin ortalarına denk düşecek bir zaman diliminde Türk askerlerine dağıtıldığı düşünülebilir. Sahte *Tanin*'lerin dağıtıldığı dönemde Filistin Cephesi'nde durum şu şekildedir: Kudüs'ü ele geçiren İngilizler, kuzey yönündeki harekâtlarına devam etmekte ve Osmanlı birliklerini geri çekilmeye zorlamaktadırlar.² Mücadelenin ivme kazandığı bu dönemde gerçekleşen psikolojik harekâtın, İngilizlere bir avantaj kazandırmak amacıyla gerçekleştiği muhakkaktır.

İngilizlerin sahte *Tanin* harekâtına yönelik akla daha birçok soru gelmektedir. Gazetelerin tam olarak hangi bölgelerde dağıtıldığı ve Osmanlı askeri üzerindeki etkisi bu sorulardan bazılarıdır. Belirtmek gerekir ki *Tanin* gazetesinin dışında herhangi bir kaynak, sahte *Tanin* olayından bahsetmez. *Tanin* gazetesinin de olayın Türk askerine etkisinden bahsetmediği düşünüldüğünde, gazetelerin etkisinin ne olduğu sorusu yanıtız kalmıştır. Ayrıca bir diğer yanıtız soru da, İngilizlerin sahte nüshaları hangi bölgelerde dağıttıkları ve Türklerin eline nasıl geçtiğidir. *Tanin* bu konuda

¹ Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İletişim yay., İstanbul, s. 92.

² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, IX. Cilt, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1999, s. 534.

bir değerlendirmede bulunmamıştır. Filistin Cephesinde görev yapmış Türk ve Alman subayların hatıralarında da bu konuya rastlanmaz. Örneğin; Falkenhayn'dan sonra bölgenin komutasını üstlenen Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*³ adlı anılarında 1915 Mart'ından itibaren bölgedeki gelişmeleri detaylı bir şekilde anlatmakta ancak sahte Tanin konusundan bahsetmemektedir. Ayrıca Kanal Harekâtını gerçekleştiren Cemal Paşa da hatıratında bu olaydan bahsetmemiştir.⁴ Gerçi bu gazetelerin Türk askerlerine dağıtıldığı dönemde Cemal Paşa artık Filistin Cephesinde değildir. Ancak hatıratında böyle bir gelişmenin yer bulmaması, İngilizlerin sahte gazete basma işini belli bir dönemle sınırlı tuttıklarını düşündürür.

Sahte nüshaların Türk askerlerinin eline geçmiş olması yüksek olasılıktır. Çünkü bunlar İstanbul'daki *Tanin* gazetesinin merkezine ulaştığına göre, herhalde cephedeki bazı subaylar İstanbul'daki komuta merkezini durumdan haberdar etmişlerdir. *Tanin*'in eline geçen sahte nüshaların da Filistin Cephesi'nden gelmesi akla yatkındır. Yine de *Tanin* gazetesi veya başka bir kaynak konuyla ilgili yorum yapmadığını göre bu tahminler sadece olasılık düzeyinde kalacaktır. Ayrıca bilinmeyen bir başka konu, Türk Genelkurmay'ının İngiliz sahtekârlığını bölgedeki askerlere duyurup bu konuda önlem alıp almadığıdır. Şayet sahte Tanin'ler Filistin Cephesinden elde edildiyse, bölgedeki subayların askerlerine bilgi verip bir önlem almış olmaları akla yatkındır. Ancak anılarda bu konunun geçmemesi, İngiliz harekâtının Türk askerleri arasında önemli bir olumsuzluk yaratmadığını düşündürür.

***Tanin* Gazetesinin Sahte Nüshaları Okuyucuya Duyurması**

Yukarıdaki değerlendirmelerden sonra, *Tanin* gazetesinin sahte nüshaları okuyucuya ne şekilde duyurduklarından bahsedelim. *Tanin* gazetesi İngilizlerin bu eylemini okuyucuya, 6 Mayıs 1918 tarihli nüshasında duyurmuştur. Gazetenin üçüncü sayfasına sahte Tanin gazetesinde yer alan isim ve künye bilgileri konarak altına, “*Açıkgöz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte Tanin Nüshaları*”⁵ manşeti atılmıştır. *Tanin*'ciler, İngilizlerin kendi gazetelerini kopya ederek Filistin Cephesinde dağıttıklarını yazdıkları haberin devamında, ellerine geçen sahte nüshaların gerçek nüshalarla uyuşmayan yönlerini uzun uzadıya okuyucuyla paylaşmışlardır:

³ Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 2011.

⁴ Cemal Paşa (Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı), *Hatıralar*, Yayına Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2001.

⁵ “Açıkgöz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte Tanin Nüshaları” *Tanin*, 6 Mayıs 1918, s. 3.

“Başlığın sağ ve sol tarafında görülen satırların yazısı da, imlası da “Tanin”in yazı ve imlasından büsbütün başkadır. Bu satırlardaki harfler Mısır’da kullanılan harflerdendir; İstanbul’da kullanılan harflerle Mısır’da kullanılan harfler birbirinden başka başkadır. İstanbul’dakiler daha iyi hesap edilmiş, daha mütenasip olduğu halde Mısır’da kullanılan harfler bedî (güzel) nokta-i nazardan kusurlu harflerdir.

Bundan sonra sağda birinci satırdaki “Yenayir” kelimesi nazar-ı dikkate çarpar. Evvla “Yenayir” ki Mısır’da Kânunusani makamında kullanılır⁶, bizde katiyen müstamil (kullanan) değildir. Saniyen “1 Yenayir 1333-1918” diye vaz (koyma, konulma) edilmiş olan tarihte fahiş bir hata daha var. Çünkü 1918 senesi Kânunusani bidayeti, takvim-i garbiyi kabul etmiş olduğumuzdan 1333 değil, (1334) e müsadifti (denk gelmişti.)⁷ Diğer satırları da tetkik edecek olursak hemen her kelime başında bir yanlışta tesadüf ederiz. Telefon, “Telifon” diye yazılmış, telefon numaramız da (547) iken (47) olarak gösterilmiştir. Daha aşağıdaki ihtarin sonunda “iade edilmez” yerine “iade isâl” diye manasız bir şey konmuş, sol harfte adresin tebdiline dair olan cümlelerin sonu “ücrete tabidir” olacakken “ücrete ideski” gibi bir garibe yazılmıştır.”⁸

Tanin’in yazdıklarına bakılırsa, İngilizler sahte *Tanin* yapma işinde pekte başarılı değildir. Gerçi ilk bakışta gazetenin isim ve künye bilgileri doğru gibi görünse de, *Tanin*’i okumaya alışmış dikkatli bir göz, yukarıda belirtilen birçok farkı görebilecektir. Yine de, sahte nüshaların cephede dağıtıldığı düşünülürse, savaşın zorlu atmosferi içinde bu değişikliklerin dikkat çekmeyeceği düşünülebilir.

İngilizlerin Türk askerinin manevi kuvvetini bozmak istediği kesindir. Kudüs üzerine gerçekleştirdikleri taarruzları başarıya ulaşan ve kuzey

⁶ Gerçekten de bu dönemde “Yenayir” kelimesi Mısır’da “Ocak” ayı için kullanılmaktadır. Febrayir’in Şubat, Yulye’nin de Temmuz için kullanılıyor olması, bölgede İngilizcenin etkisine kanıt olarak gösterilebilir.

⁷ Gerçekten de sahte *Tanin* gazetesinin künyesinde 18 Rebiyülevvel 1336 ve 1 Yenayir 1333 olarak belirtilen tarih, 1 Ocak 1918 tarihine denk düşer. Bunun da Rumi takvimdeki karşılığı 1 Kânunusani 1334’tür. Bkz. Faik Reşit Unat, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1994, s. 90. Gerçi sahte *Tanin*’in künyesindeki 1333 tarihinden sonra 1918 yılı belirtilmiştir ancak bu hatalıdır ve (*Tanin*’in de belirttiği gibi) bu tarih 1334 olmalıdır.

⁸ “Açıkgöz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte *Tanin* Nüshaları” *Tanin*, 6 Mayıs 1918, s. 3.

yönündeki harekâtına devam eden İngilizler, psikolojik birtakım harekâtlarla da bu ilerleyişlerini hızlandırmak istemektedirler. *Tanin* gazetesi de İngilizlerin eylemini psikolojik bir hareket olarak değerlendirmiştir. *Tanin*'e göre İngilizler, devam etmekte olan Filistin Cephesi'ndeki savaşta, Türk askerinin “*kuvvet-i maneviyelerini kırmak*”⁹ için bir sahtekârlık düşünmüşler ve kendilerinin yazdıkları bir takım haberlerle, ellerine geçirdikleri bir *Tanin* nüshasını taklit ederek uçaklarla havadan Filistin bölgesine atmışlardır.

Peki, *Tanin* gazetesinin bu sahtekârlığı okuyucularına duyurduğu Mayıs ayı başında Filistin cephesinde durum nedir?

Osmanlı ordusu, başarısızlıkla sonuçlanan iki Kanal taarruzundan¹⁰ sonra İngilizlerin karşı saldırısıyla, önce Gazze (6/7 Kasım 1917), sonra da Kudüs'ü kaybetmiştir (8/9 Aralık 1917).¹¹ 19 Şubat tarihinde gerçekleşen İngiliz genel taarruzu ancak 6 Mayıs'ta Osmanlı kuvvetlerinin Salt'ı geri almasıyla durdurulabilmiş ve Ağustos ayına dek sürecektir üç aylık durgunluk dönemi yaşanmıştır.¹² Bu sırada Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı görevinde bulunan General Falkenhayn, Kudüs'ün savunulmasında gösterdiği isteksizlik¹³ ve başarısızlıktan dolayı görevden alınmış ve 1918 Şubat'ında yerine Mareşal Liman Von Sanders tayin edilmiştir.¹⁴

Büyük çarpışmaların olmadığı Mayıs-Ağustos döneminde, sıcaklar, salgın hastalıkların etkilediği firar olaylarından dolayı ordu birliklerinin

⁹ “Açıkgöz İngilizlerin Gülnüç Bir Sahtekârlıkları: Sahte *Tanin* Nüshaları” *Tanin*, 6 Mayıs 1918, s. 3.

¹⁰ 2/3 Şubat 1915 tarihli Birinci Kanal Taarruzu ve 1916 Temmuz sonunda gerçekleşen İkinci Kanal Taarruzu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Cemal Paşa (Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı), *Hatıralar*, ss. 191-195 ve s. 211.

¹¹ Cemal Paşa (Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı), *Hatıralar*, s. 242.

¹² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, IX. Cilt, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, s. 535. ve Ayfer Özçelik, *Ali Fuad Cebesoy*, Akçağ yay., Ankara, 1993, s. 35.

¹³ Cemal Paşa hatıralarında, Falkenhayn'ın Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'ya; “...*kutsal beldenin savunulması, mübarek makamların top mermileriyle harap olması ile sonuçlanacağından, buna katıyen razı olamayacağı*” söylediğinden bahseder. Ancak Cemal Paşanın hatıratını yayına hazırlayan Alpay Kabacalı, Alman Erkan-ı Harp Yarbayı Franz Von Papen'in, Kudüs'ü müdafaa etme niyetinde olan Falkenhayn'ı, Alman Genel Karargâhından elde ettiği emirle vazgeçtiğini Von Papen'in hatıralarına dayanarak belirtir. Dolayısıyla, Cemal Paşa'nın Kudüs'ün kaybedilmesinde tüm sorumluluğu yüklediği Falkenhayn'ın, kendi genelkurmayından gelen bir emir doğrultusunda eli-kolunun bağlanmış olması olasılığı dikkat çekicidir. Tüm bu bilgiler için bkz. Cemal Paşa (Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı), *Hatıralar*, s. 241.

¹⁴ Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, s. 264.

mevcudu önemli derecede azalmıştır.¹⁵ İşte İngilizler Osmanlı ordusu için pekte iyi gitmeyen savaşın bu aşamasında bir de psikolojik olarak bazı faaliyetler yürütmüşlerdir.

Tanin gazetesinin eline iki sahte nüsha geçmiştir. Yukarıda künye bilgilerindeki yazım hataları eleştirilen sahte nüshanın dışında bir sahte nüsha daha vardır ki o da *Tanin* tarafından değerlendirilmiştir. Bu nüshanın gerçeğine daha yakın olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni, İngilizlerin bir yıl önce ellerine geçirdikleri bir *Tanin* nüshasındaki künyeyi aynen kopya etmeleridir. Yine de bu nüshada da bazı farklar göze çarpar. Gazetenin sağ sayfasındaki ilk satırda yer alan “Çarşamba” ve “Ağustos” kelimelerinin yazılışları Osmanlı Türkçesine göre farklıdır. Ayrıca 296 numarayı taşıyan “Tanin”in tarihi 23 Cemaziyülevvel 335, 17 Mart 333’dür. Hâlbuki burada değiştirilmiş olan tarih bundan yaklaşık altı ay sonraki tarihe denk gelmektedir. Daha garibi şudur ki her iki sahte nüshaya da 2968 numarası verilmiştir.¹⁶ Ancak bu farkların cephede savaşan bir asker tarafından fark edilmesi muhakkak ki zor bir şeydir. Dolayısıyla İngilizlerin, gazetenin künyesini oluştururken hassasiyet göstermemiş olmaları, istedikleri amaca ulaşmalarına bir engel teşkil etmeyebilir.

Peki, sahte *Tanin* nüshaları nasıl basılmıştır? *Tanin*, bunun da cevabını verir. O dönemin yaygın baskı tekniklerinden bir tanesi olan “istereotip¹⁷”i (stereo tipi) kullanarak. Buna göre ellerine geçirdikleri bir *Tanin*’in fotoğrafını çeken İngilizler istereotip tekniğini kullanarak sahte *Tanin* nüshaları elde etmişlerdir. Elde edilen gazetenin birinci ve dördüncü sayfaları gerçek *Tanin*’le aynı olmakla birlikte ikinci ve üçüncü sayfalar İngilizler tarafından kurgulanmıştır. *Tanin* gazetesi, sahte *Tanin* sayfalarını yayınlamadığı için ikinci ve üçüncü sayfaları görme imkânı yoktur. Ancak İngilizlerin verdiği veya kurguladığı bazı bilgilere, *Tanin*’in haberlerinden

¹⁵ Liman Paşa anılarında bu durumu şöyle tasvir etmiştir: “Birliklerin mevcudunun daima azalmasından dolayı, 7. ve 8. Orduların cephe hattı çok zayıflamıştı ve tümenler nöbetleşe olarak yer değiştiremediği için sıcak mevsimde sürekli olarak hassaslaşıyordu. Seyrek hatların birçok noktasında, düşmanın topçu ateşi ve hava saldırıları nedeniyle askerler hemen hiç dinlenmiyorlardı. Buna ilaveten, yazın ortasında çoğu kez kilometrelerce uzaktan su getirilmesi gerekiyordu... Alman kuyu açma ekipleri çeşitli yerlerde yorulmak bilmeyen bir gayretle çalışıyorlardı, ama su fakiri olan arazide ancak sınırlı bir başarı elde ediyorlardı.” Liman von Sanders, *Türkiye’de Beş Yıl*, s. 337.

¹⁶ Açıköz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte *Tanin* Nüshaları” *Tanin*, 6 Mayıs 1918, s. 3.

¹⁷ “Dizilmiş sahifelerin mahsus dökülmüş bir mukavvaya kalıbını alıp onun üzerine kurşun dökmekle vücuda gelen yekpare sahifeyi makinaya koyarak tab’ etmek usulü: Stereotip usulü, makinesi. Lisanımızda kalıp basmaya diyebiliriz. Zira ism-i Yunanisi pek uzun ve telaffuzu zordur.” Şemsettin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul, 1989, s. 99.

ulaşabiliyoruz. İddiaya göre İngilizler, kurguladıkları gazetede yayınlacakları haberlerin kaynağını bizzat Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiş bazı kişilerden sağlamışlardır. Tanin'e göre; "...vaktiyle Hürriyet ve İtilaf Fırkası diye bir fırka tesis ederek memleketi düşmanlar hesabına fesada verdikten sonra harice kaçarak İngiliz veya Fransız hizmetine girmiş, Çar'a telgraf çekmiş bir takım eller" bu tür haberleri yapmaktadır ve bu kişilerin başında Gümülcineli İsmail'in olduğu düşünülmektedir.¹⁸ İkinci Meşrutiyet döneminde açılan Mebusan Meclisine İttihat ve Terakki listelerinden Gümülcine Mebusu seçilen İsmail Bey, bir süre sonra partisinden istifa ederek Ahali Fırkası'nı kurmuştur. Partisiyle birlikte genelde, milliyetçilik odaklı konuları gündeme getirmiştir. Arnavutluk taraftarı ve Yahudi aleyhtarı bir tablo çizen Ahali Fırkası Mebusları, henüz II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında, Arnavutlar lehine yaptıkları çıkışlarla Meclis'teki Türk ve Arnavut milletvekilleri arasında gerilime yol açmışlardır.¹⁹ Yahudi aleyhtarlığında bizzat Fırka'nın reisi Gümülcineli İsmail Bey başı çekmiştir. Kendisi, Türkiye'nin maliye ve dış borç konularında Siyonistlerin baskısı altında olduğunu gündeme getirmiştir.²⁰ Belki de bu siyasetinden dolayı, İttihatçılar tarafından, "memleketi fesada vermekle" suçlanmıştır. 31 Mart İsyanına adı karıştığı gerekçesiyle tutuklanan İsmail Bey, olaylar yatışana kadar hükümet karşıtlığı yapmama sözü karşısında salıverilmiştir.²¹ Ancak Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi olayından sonra yurtdışına kaçmıştır.²²

İşte *Tanin* gazetesinin, sahte Tanin nüshalarında yer alan yazıları kaleme aldığından şüphe ettiği İsmail Bey bu kişidir.²³ Kendisinin yazdığı

¹⁸ "Açıkgöz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte Tanin Nüshaları" *Tanin*, 6 Mayıs 1918, s. 3.

¹⁹ Arnavutluk'la ilgili tartışmalarda Ergiri Mebusu Müfit Bey, Arnavutlukta sert tedbirler almakla itham ettiği Cevat Paşa'yı düelloya davet etmiş, onun bu çağrısına Talat Paşa cevap vermiştir. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I İkinci Meşrutiyet Dönemi*, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı yay., İstanbul, 1988, ss. 236-237.

²⁰ İsmail Bey'in Meclis'teki konuşmalarında Siyonizmin hizmetinde olmakla itham ettiği Maliye Nazırı Cavit Bey'e yüklendiği belirtilmiştir. Burada Cavit Bey'in Selanikli ve dönme olmasından ötürü İsmail Bey'de böyle bir algı yarattığı söylenebilir. İsmail Bey'in Cavit Bey'le ilgili görüşleri için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I İkinci Meşrutiyet Dönemi*, s. 237.

²¹ Cemal Paşa (Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı), *Hatıralar*, s. 26.

²² Cemal Paşa (Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı), *Hatıralar*, s. 47.

²³ Gümülcineli İsmail'in "sorunlu" kişiliği, hayatının bundan sonraki döneminde de devam etmiştir. Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulan I. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nde bakan olmayı beklerken kendisine duyulan güvensizlikten dolayı Divan-ı Harb-i Örfi başkanlığı önerilmiş (Cemal Paşa 1919 yılında yazdığı anılarında Gümülcineli İsmail'in Damat Ferit Paşa Hükümeti'nde Dâhiliye Nazırı olduğunu ve İttihat ve Terakki aleyhine kurulan olağanüstü mahkemenin de başkanı olduğunu yazmıştır. Ancak bunlar, o günlerde tartışılan

düşünülen makalede; “İngilizlerin ne büyük insan olduklarından, İslamiyet’e ettikleri hizmetlerden, İstanbul’daki hükümet-i hazıranın nasıl vatan düşmanlarından mürekkep olduğundan”²⁴ bahsetmiştir. Bu haberin kurgu olduğu açıktır. Çünkü İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin sesi durumunda olan *Tanin* gazetesinin, İttihat ve Terakki hükümeti hakkında bu tip ifadeler kullanmayacağı açıktır.

Ancak Türk askerinin moralini bozmak amacıyla duyurulmak istenen bazı gerçek haberlere de sahte *Tanin*’de yer verilmiştir. Örneğin, Paris’ten gelen ve Almanya’yla Osmanlı’ya harp ilan etmiş devletlerin isimlerinin yazıldığı bir mektuba yer verilmiştir. Buna göre; “Evvvelce, İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Sırbistan, Karadağ ve Japonya’dan mürekkep olan İtilaf zümresine ahiren atideki, yani, Romanya, Hicaz, Cemâhîr-i Müttehide Amerika, Yunanistan, Küba, Panama, Siyam, San Salvador, Liberya, Çin ve Haiti memaliki dahi iltihak etmiştir.”²⁵ Ayrıca bu devletlerin dışında Brezilya, Honduras, Nikaragua, Kosta Rika ve Bolivya hükümetleri de uzak coğrafyalarda bulduklarından doğrudan Almanya ile savaşa girmemişlerse de siyasi ilişkilerini keserek İtilaf Devletleri tarafında yer aldıklarını belirtmişlerdir.

Tanin, bu habere yönelik yaptığı değerlendirmede şiddetli bir dil kullanmış ve İngilizleri maskaralıklarla suçlamıştır. Haberde bahsi geçen ülkeleri önemsiz sayarcasına çocuk çocuk olarak belirtmiş ve “hepsinin İngiltere’nin peşine takılarak cihan harbinin mehabet (azamet, ululuk) ve azametiyle ünleniyormuş gibi masharalıklar (maskaralıklar)” yaptıklarından bahsetmiştir. Bu haberlerin bir etki yaratmayacağını göstermek istercesine de; “Sanki Filistin mücahitleri karşılarında kimlerin bulduklarını duymamışlar, kimlere karşı, nasıl harp ettiğimizi anlamamışlar! Zavallı İngiltere, senin harbi kazanmak için bu kadar adi maskaralıklara düştüğünü görünce insanda acımak hissi uyanıyor!”²⁶ ifadelerine yer verilmiştir. Savaş zamanında propaganda faaliyeti olarak hükümetler ve ona yakın kuruluşlar yalan haber yayabilirler. Ancak *Tanin*, gerçekliği olan bu haberi (yalan söyleyerek) yalanlamak yerine önemsiz bir gelişme olarak duyurmayı tercih etmiştir.

fakat gerçekleşmemiş gelişmelerdir.) ancak o bunu kabul etmeyerek Bursa Valiliği’ne atanmıştır. Bursa Valiliği sırasında Milli Mücadele karşıtı eylemlerde bulunmuş ve 150’likler listesinde yer almıştır. Gümölcine’ye giderek hayatına orada devam etmiştir.

²⁴ “Açıkgöz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte *Tanin* Nüshaları” *Tanin*, 6 Mayıs 1918, s. 3.

²⁵ “Açıkgöz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte *Tanin* Nüshaları” *Tanin*, 6 Mayıs 1918, s. 3.

²⁶ “Açıkgöz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte *Tanin* Nüshaları” *Tanin*, 6 Mayıs 1918, s. 3.

Londra ve Paris gibi merkezlerden gelen haberlerde İngilizlerin savaş sırasında elde ettiği esir ve silah miktarından da bahsedilmektedir ve bu oranlar moral bozucudur. Bu haberleri de yalanlamayan *Tanin*, herkesçe malum olan bu tip haberlerin eksik verildiğini, İtilaf Devletlerinin de esir, top, tüfek gibi müthiş kayıplarının olduğunu belirtmiştir. Ayrıca eski Hürriyet ve İtilafçıların kaleminden çıktığını düşündüğü bu haberlere tepkisi büyük olmuştur. Habere yardımcı olduğu düşünülen Gümülcineli İsmail hakkında söylenenlerle haberin son kısmı tamamlanmıştır: “*Son söz olmak üzere şunu söyleyeceğiz! Bir insan ne kadar adi ve sefil olursa olsun böyle açık sahtekârlıklar yaparak milletini mahva çalışan düşmanlarla teşrik-i faaliyet edemez. Vaktiyle Hürriyet ve İtilaf diye bir fırka maskaralığı çıkarıp ta memleketi vatanperverlik namına fesada vermiş olan serserilerin şimdi İngilizlerin elinde böyle alçaklıklara alet olduklarını gördükçe insan içinde derin bir nefret ve istikrah (tiksinme) hissi duyuyor.*”²⁷

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin en büyük rakibi İngiltere olmuştur. Gerek Çanakkale, gerekse de Filistin Cephelerinde Anadolu'yu tehdit eden İngilizlerdir. Şüphesiz İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik bu eylemleri, Ortadoğu'daki büyük çıkarları nedeniyle.

Filistin Cephesi, Osmanlı Devleti'nin neredeyse Birinci Dünya Savaşı boyunca mücadele ettiği bir cephe. Buradaki toprak kaybı çok büyük olmuştur ve Mütareke imzalandığında cephedeki İngilizler Anadolu sınırına kadar dayanmıştır. Elbette bu derece uzun süren bir savaşta tarafların türlü hilelere başvurması görülebilecek olaylardandır ve bu çalışmaya konu olan sahte Tanin nüshalarının basılması, İngilizlerin hilekârlığıdır. Sahte Tanin gazeteleri basma ve Türk ordusuna dağıtma işi, İngilizlerin Türk askerini psikolojik olarak yıpratmak için kullandığı bir unsurdur. Burada İngilizlerin ileri bir bilgi, teknoloji ve lojistiğe sahip oldukları görülür. Türklere ait bir gazetenin alınarak kopya edilmesi ve Türk cephesine uçaklarla atılması bu durumun kanıtıdır. Aynı dönemde Türk tarafının *The Times* gazetesini kopya ederek İngiliz cephe gerisine atması herhalde düşünülecek bir olay değildir. Çünkü bu iş her şeyden önce karşı tarafla ilgili önemli miktarda bilgi sahibi olmayı gerektirir. Nitekim sahte Tanin'lerde yazan tüm bilgiler uydurma değildir. Bazıları savaşın genel durumu hakkındaki haberler ve istatistiklerdir ki bunlar Osmanlı'nın aleyhine gelişmelerdir. Osmanlı

²⁷ “Açıkgöz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte Tanin Nüshaları” *Tanin*, 6 Mayıs 1918, s. 3.

Devleti'nin bu haberleri elde edecek bilgi ağının İngilizler kadar gelişkin olmaması bir yana, kendi aleyhine seyreden birçok gelişmenin Osmanlı kamuoyuna duyurulmasını da engellememiştir.

Sahte gazete yapma işinde dikkati çeken bir diğer ayrıntı İngilizlerin eski bir Osmanlı milletvekilinden yararlanmasıdır. Tabii bu *Tanin'in* iddiasıdır. Doğrudan isim de vererek Gümülcineli İsmail Bey'in İngilizlerle bazı bilgileri paylaştığı ve İttihatçı kabineyi suçlayıcı yazılar yazdığı söylenmiştir. Bunun doğruluk payı bilinmez ancak bu olay Hürriyetçi-İttihatçı çekişmesinin bir yansımasıdır. Şayet olay doğruysa, İngiliz bilgi ağının gelişmişliğine bir başka örnek olarak da görülebilir. İngilizler, kimi nasıl kullanacaklarını iyi bilmektedir.

Filistin'deki savaş, Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. 400 yıllık Osmanlı egemenliği sona ermiştir. Sahte Tanin gazeteleri, İngiliz galibiyetine küçükte olsa bir katkı sağlamış mıdır? Savaşta her unsur az veya çok bir fayda getirebilir. Nitekim *Tanin* gazetesinin kendi sayfalarında İngilizlerin bu psikolojik harekâtından bahsetmesi, *Tanin'in* hükümete yakınlığı da düşünüldüğünde, olayın ciddiye alındığını göstermektedir. Yine de ne *Tanin* ne de anılar ve başka kaynaklar bu olayın etkilerinden bahsetmediğine göre, sahte Tanin basma işinin İngilizlere cephede sağladığı menfaatin çok büyük olmadığı söylenebilir. Ancak, sahte Tanin'in etkilerini sadece cephede aramak eksik olur. *Tanin* gazetesinin olayı değerlendirmesi, İngilizlerin cephe gerisindeki gücünün, Osmanlı kabinesi tarafından hissedildiği anlamına da gelebilir ki buda İngilizlerin psikolojik olarak yaratmak istediği üstünlüğe hizmet etmiştir. Sonuçta (*Tanin'in* iddiasına göre) İngilizler eski bir Osmanlı milletvekilinden yardım almışlar, bir Osmanlı gazetesini kopyalamışlar ve Osmanlı'nın cephedeki askerlerinin arasına, teknolojinin de yardımıyla sahte gazeteler dağıtmışlardır. *Tanin'in* olayı ele alıp değerlendirmesi dahi, İngilizlerin amacına ulaştığına kanıt sayılabilir.

Son olarak, sahte gazete işi içerdiği sahte ve gerçek haberlerle, propaganda ve haberin ne kadar güçlü bir silah olduğunu ve savaş sırasında ne derece yıkıcı olabileceğini kanıtlanmıştır.

Kaynakça**Sözlükler**

Şemsettin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul, 1989..

Makaleler ve Kitaplar

“Açıkgöz İngilizlerin Gülünç Bir Sahtekârlıkları: Sahte Tanin Nüshaları” *Tanin*, 6 Mayıs 1918.

AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele-I Mutlakiyete Dönüş 1918-1919*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 1998.

Cemal Paşa (Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı), *Hatıralar*, Yayına Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2001.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, XI. Cilt, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1999.

KOLOĞLU, Orhan, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İletişim yay., İstanbul, ss. 68-93.

ÖZÇELİK, Ayfer, *Ali Fuad Cebesoy*, Akçağ yay., Ankara, 1993.

Rıza Nur, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası Nasıl Doğdu? Nasıl Öldü?*, Yayına Haz. İlhami Yalınkılıç, Kitabevi yay., İstanbul, 1996.

SANDERS, Liman von, *Türkiye’de Beş Yıl*, Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 2011.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt I İkinci Meşrutiyet Dönemi*, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı yay., İstanbul, 1988.

UNAT, Faik Reşit, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1994.

Tanin gazetesinin, sahte Tanin'in duyurusunu yaptığı habere ait fotoğraf

